

Els inicis de XAVIER BENGUEREL, suburbial i universal

Se'm demana un escrit sobre Xavier Benguerel (3-8-1905 / 19-12-1990), enguany que celebrem el centenari del seu naixement, i se'm sollicita que tingui relació amb el Poblenou. De fet, el treball no és feixuc, però tampoc no és fàcil, perquè tota l'obra benguereliana està farcida de referències i al·lusions al barri barceloní on va néixer. En efecte, d'ençà de les primeres línies de les seves memòries —i Benguerel va ser un gran memorialista!— que ja ens en parla. Seguim-lo:

Vaig ser un noi de bon pes i bona mida que trencà el plor i va fer acte de presència al carrer de Guifré el Pelut, Poble Nou, Barcelona. Data: 3 d'agost de 1905. Un carrer, val a dir-ho, que prometia poca cosa: pedregam, pols, a l'estiu; pedregam, tolls, fang, a l'hivern. De moment, convertit en atzucac, cul-de-sac, o carreró sense sortida, per un extrem donava al carrer de Marià Aguiló (la gent seguia dient-ne de Sant Pere), per l'altre als solars de can «Felipe», protegits amb reixats de filferro espinós. La casa, planta baixa, f rancament sòrdida, ombrívola, d'envans torts, portes guexes, sales i alcoves cavernoses, s'afanyava a espirar a través d'un pati minúscul amb safareig, figuera i planta enfiladissa que escalava el terradet on es pujava a estendre la bugada i a respirar els vapors saturats d'anilines que escampaven pels rodals les fàbriques del veïnatge.¹

Cap al final de la seva vida —exactament dos anys abans de morir— encara va voler publicar una recopilació sobre el barri on havia nascut i havia passat els primers anys de la seva vida.² De fet, trobava les seves arrels al Poblenou i sabia que res com arrelar en un lloc ben particular per esdevenir universal. No debades vaig aduir que Xavier Benguerel va viure des del Poblenou «una adolescència amb el retaule de les convulsions de la nostra història —de la Setmana Tràgica a la revolta franquista— com a rerefons. Ell mateix —i això que

havia estat lligat al Centre Moral i havia fet de sant Miquel als Pastorets— ha escrit que havia vist més punys alçats o closos que no pas fet el senyal de la creu. Per a ell —sempre l'havien entristit les noies obreres, les *xinxes*, com se'ls deia—, el progrés moral i social dels de la seva classe treballadora calia guanyar-se'l com fos, perquè, malgrat l'època d'atemptats de la seva joventut, havia trobat homes més honestos entre els anarquistes que no pas entre els cristians. [...] L'Església, per a ell, aleshores, estava segrestada pels de l'altre bàndol».³

La religiositat d'algunes dones de la seva família, tanmateix, el punyia i mai no va renunciar a plantejar-se l'aspecte transcendent o religiós de l'existència, per bé que en ell anava també lligat a un tema sublim i no pas del tot immanent: el de l'amor. Aquest article pretén exposar com els primers passos literaris del nostre autor —i només abraçaré el seu període d'aprenentatge fins a la guerra que el separà del Poblenou físicament, no pas espiritualment, i el dugué a un llarg exili— es produeixen entre ambivalències i dubtes, amb vacil·lacions tant literàries com religioses lligades al seu barri.

Benguerel publica el seu primer conte quan té dinou anys al número 2 de la revista *Poble Nou*.⁴ Segueixen «Un home sol» (*Mirador*, 20-III-1930) —on el protagonista confronta la seva solitud amb la de la gent que celebra Nadal—, «El teu secret» (relat del 1932, no publicat fins a *Sense retorn* [1939]),⁵ «L'absent» (dins *L'home i el seu àngel*; Barcelona: «La Rosa dels Vents», 1937), en què el protagonista pren com a filla seva el fruit de la seva muller amb un amant escàpol, «Pauleta» (*Mirador*, 15-X-1936), la història d'una minyona prostituïda per la hipocresia del pare del protagonista, i «L'home i el seu àngel», on l'autor conforma la idea de l'Altre que ens sotja, que se'ns oposa i ens ajuda, tan ben al·ludit per Tomas Mann a *No Man is an Island*, i que Benguerel anomenà seriosament «àngel» i declarava que l'havia ajudat molts cops en la pròpia vida. Sis relats en què el transcendent i el fet religiós hi són presents.

En poesia s'esdevé el mateix. Enllà del seu primer poema, «Maria Eulàlia» (*Poble Nou*, núm. 5, febrer del 1925), el 1926 guanya la Mimosa de Vermell dels premis Genet d'Or, amb nove

referències transcedents. Una de les composicions es titula «Avui he collit l'amor», i una altra, «Orgull de què?», que comença així:

Si a recés de la mort anem creixent,
el nostre orgull ja és cosa ben mesquina:
orgull de què, si un bofarut de vent
e l'enduu com si fos una boirina?

Seguiren els seus *Poemes de suburbi* l'any 1927, alguns dels quals recollí a l'obra poètica que va voler conservar.⁶ Entre aquests poemes hi ha «Carrer vell», amb al·lusió a algun carreró poblenoví que un

[...] Divendres Sant, morat i trist, tancaves
l'esvoranc de les clivelles
perquè de bon matí ve Jesucrist,
braços oberts, palpant tes pedres velles.

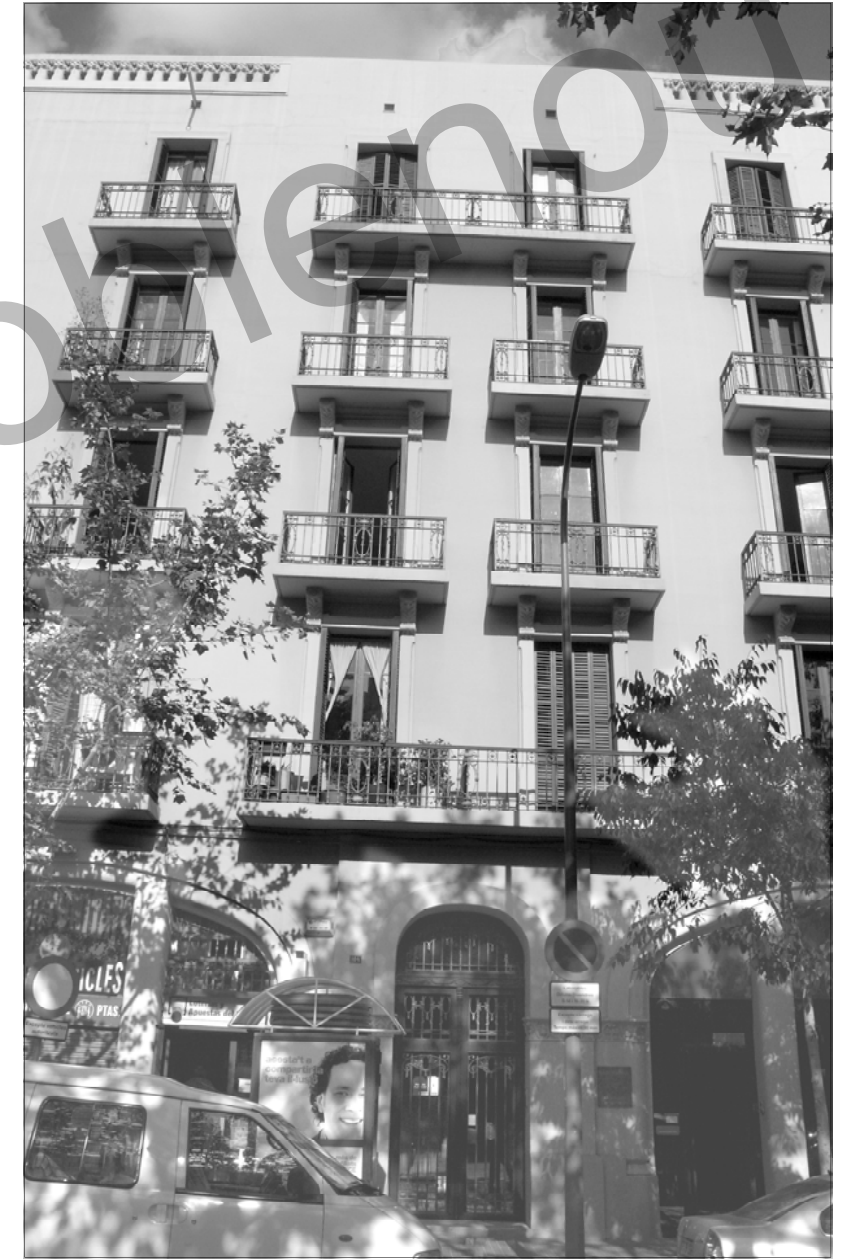
Tot seguit es publicà el recull *Carrusel de somnis* (1931), guardonat als Jocs Florals de Girona, en el qual la festivitat nadalenca s'ha tornat obrera:

Han cobert de molsa l'odi i la quimera.
Hi ha estrelles pintades al cel del raval,
i avui, que és Nadal,
cada brusa blava s'ha tornat bandera!

Més tard, ja en plena República, surt *Poemes* (Barcelona: Publicacions de «la Revista», 1934).⁷ Només cal llegir «Les convalescències» o «Adam» per adonar-nos del terreny que literaturalitza.

Ens ha d'estranyar que a *Pàgines d'un adolescent*, la seva primera novel·la del 1930 (altrament, tan poblenovina!), ens parli d'una corrupció imperdonable de l'amor? Segueixen *La vida d'Olga* (1934) —la dona que triomfa quan seu a la falda la filla de l'amant del seu marit davant d'ell—, *El teu secret* (de què ja hem parlat) i la seva «primera autèntica novel·la», segons la qualifica ell mateix a *Memòries: Suburbi*,⁸ amb clara referència al seu barri.

Quins foren els interessos de Benguerel en els seus inicis? Si, d'una banda, trobem a *Poble Nou* (número 9, abril del 1925) un article sobre Ruyra, sabem que aviat va tallar amb aquell mestratge i influència. Aleshores, caldria percaçar els seus interessos en les ressenyes literàries que fa a la revista *Joia* (març-octubre del 1928), encarregades pel seu amic Ramon Sastre. N'hi trobem d'Agelet, Riba,

Roig i Llop, Guerau de Liost, Lleonart, Puig i Ferrater, Llongueres, Carner, etc. Un popurri que mostra encara un jove ple de vacil·lacions. Un jove amb ganes de dedicació literària, que treballa des de l'adolescència, i que malgrat obrir-se-li algunes portes en la dècada dels anys trenta, la mateixa pruija literària el porta a noves provatures, que les cir-

cumstàncies històriques no l'ajuden gens a deixar quallar. Pensem que va haver d'estrenar l'obra dramàtica *El casament de la Xela*, premi Ignasi Iglesias del 1937, amb figurins d'un altre poblenoví com era Ramon Calsina, al teatre de les Rambles sota les bombes el 4 de març de 1938.

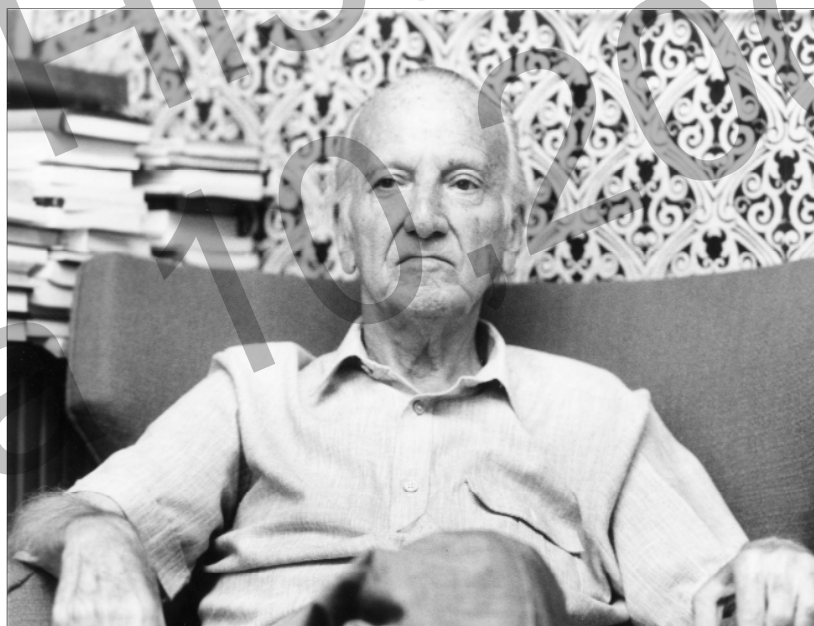
Acabo amb dos documents. L'any 1933, al fulletó *Informacions de «La Revista»*, hi és entrevistat i sembla que té les coses molt clares. Demana una plena autonomia per a Catalunya, vol una dedicació normalitzada a la literatura (capaç de superar «aquest provincialíssim Dijous Gras dels Jocs Florals») i, quan se li demana pel demà del país, respon:

Voler, prefigurant-lo, un demà per a Catalunya, és constrènyer *a priori* la seva llibertat. Sigui com sigui, haurem d'estimar-la o bescantar-la, perquè nosaltres, els joves, som la potència d'aquest demà. Hipòstasi? Aneu a un camp de futbol, a una acadèmia de tango, observeu la llista de compradors del «Desnudismo integral» o de la «Biblioteca Gentil» i, després, si sou servit, passeu a la primera biblioteca que us vingui a tomb —us costarà una mica, és clar—, i si feu com el senyor Esteve, és a dir, sumeu l'actiu i el passiu, presento que les llàgrimes us saltaran dels ulls.

El demà de Catalunya són els joves, sí, que han de superar les alienacions de futbol i els esnobismes castellanòfils i procurar una veritable cultura. Benguerel feia part d'aquesta plèiade d'intel·lectuals sense haver tingut estudis universitaris. El cercle d'amics poblenovins (Sastre, Calsina i Sánchez-Juan) se li eixamplava amb els de la penya de l'Euzkadi (Martí de Riquer, I. Agustí, S. Juan Arbó, R. Xuriguera, J. Teixidor, J. M. Miquel Vergés, J. Vinyoli, Grau Sala, etc.). Era el moment d'orientar-se més que mai.

Però va venir la malaurada guerra incivil. Quan a Roissy-en-Brie, el 1939, en ple exili en terres de França, signa el pròleg de *Sense retorn*,⁹ escriu:

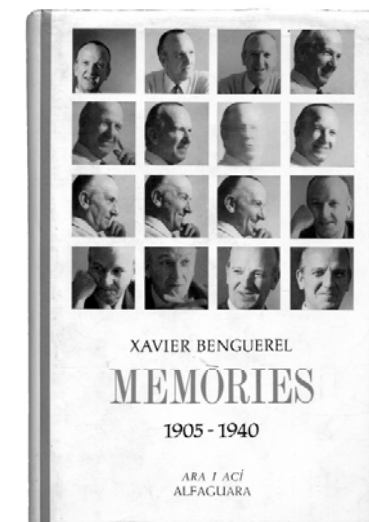
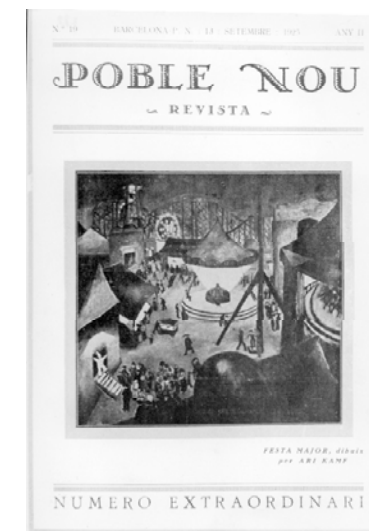
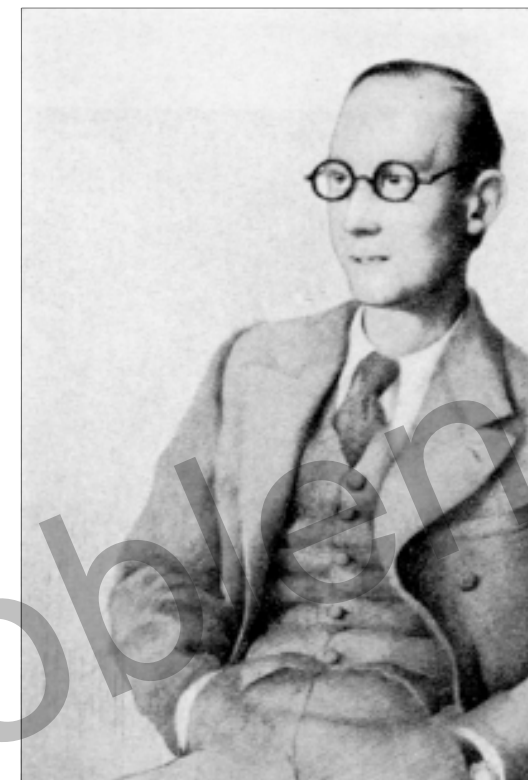
[...] Voldria esmentar «L'home i el seu àngel», que fou escrit en un moment particularment vacil·lant: quan encara creia que, per a un escriptor, li era ofert d'escollir —en el meu cas— entre l'escola realista i l'escola simbolista. Em menà a aquest període dubitatiu, per dir-ho amb una bella frase mallarmeana, la sensació d'haver llegit «une fois pour toutes et les ans à venir, notamment tout ce qui avait trait à la grandeur

éventuelle de l'Home...». Però entre d'altres, i per a ben sentir la meua veu fosa en el concert de veus contemporànies, Rimbaud, en la poesia, i Gide, en la prosa, centraren tota la meua ambició. Encara, en escriure «L'home i el seu àngel» (1936) volia reaccionar contra un problema religiós que se'm plantejava latent i amb una dolorosa cruïssa. El comentari d'un crític n'atribuï la influència a *La révolte des anges*, d'Anatole France. En tot, cas, una influència contrària, car recordo que feia alguns anys que havia deixat inacabada la lectura d'aquest llibre amb un gest de refús on la joia d'un optimisme vital s'encenia en xocar contra l'abassegador escepticisme senil. Ara, en revisar-lo, hi he trobat només indecisió resolta en dramàtica evasió —la de la mort— al·lucinatòria, inquietud convertida en exaltament, però res que semblés una resposta o un intent de rèplica al meu problema. «No és perquè crec que l'ametller floreix que floreix l'ametller», escrivia en el moment de fer més absorta i plàcida la contemplació del meu dubte, i, com a solució peremptòria, no exigia sinó la immersió en el repòs integral, però amb procediments d'infant que, en tancar els ulls, creu que s'allibera de la seva basarda.

Vacil·lació literària i problema religiós. No pot expressar més dreturerament on l'ha dut el seu aprenentatge literari. Li calia encara una nova triada d'amistats catalanes quallades a Xile —Ferrater Mora, Guansé, Oliver/Pere Quart— i ser provat com l'or al gresol de l'exili per esdevenir el mestre que va ser, el poblenoví universal. Però això ja són figures d'un altre paner.

LLUÍS BUSQUETS I GRABULO SA

NOTES

1. BENGUEREL, X. *Memories: 1905-1940*. Barcelona: Alfabaguera, 1971 (col·l. «Ara i Ací», 13), p. 23.

2. *El Poblenou*, amb fotografies de J. CASTELLS i M. BRIANSÓ, i textos de X. BENGUEREL recopilats per J. TARRIDA. Barcelona: Nou Art Thor (col·l. «Terra Nostra»), 1988.

3. BUSQUETS I GRABULO SA, L. *Xavier Benguerel, la màscara i el mirall*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Biblioteca Serra d'Or», 149), 1995, p. 15.

4. Es titula «El pobre suïcida» (21-XII-1924). És la història d'un excomunista exaltat que no reïx a suïcidar-se perquè abans vol burlar-se del rector de la parròquia i, després, les bel·leses d'aquell matí primaveral li'n fan passar les ganes (a més a més, s'oblida les bales).

5. Estructurat com a conte el convertí en novel·la (i fou finalista al premi Crexells del 1933), però el repregué com a relat. És la història d'un amor apassionat que acaba en renúncia, molt autobiogràfica des del punt de vista espiritual.

6. *Aniversari, obra poètica 1925-1985*. Barcelona: Llibres del Mall, 1987.

7. Encara durant els anys trenta va publicar «Homenatge a Pompeu Fabra» a *Meridià*, núm. 7 (5 de febrer de 1938), i «Cinc poemes» a *Revista de Catalunya*, núm. 87 (15 de juny de 1938).

8. Cf., p. 232.

9. A més del que dona títol al volum, hi afegí quatre contes anteriors: «El teu secret», «Clementina», «L'absent» i «L'home i el seu àngel», dels quals, atesa ja la seva importància, ja hem parlat.